

СВОБОДА ВИБОРУ ТА СВОБОДА ДІЙ У ПЛОЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА

Богдан Синчак

Український гуманітарний інститут

вул. Інститутська 14, м. Буча, Київська обл., 08292, Україна

e-mail: journalist@ugi.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8186-5692>

У статті окреслено межі свободи як академічного, конституційного та суспільно-світоглядного поняття, що відображається у царині сучасного медіапростору. Зокрема, ідеться також про журналістську етику, яка номінально регламентує межі гуманного, дозволеного та а/морального (неприйнятного / прийнятного). Досліджено питання свободи вибору та свободи дій у площині українських масмедіа, проаналізовано його компоненти стосовно належного конституційно-придатного явища, що потребує дослідження з погляду відповідності правам і свободам людини та професійним стандартам у межах масмедіа.

Ключові слова: свобода вибору та свобода дій, свобода волі, журналістська етика, деонтологія журналістики, професійні моральні стандарти.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті в умовах повсюдної цифрової комунікації стосунки між людьми набувають нових форм та значень. Етика як наукова галузь, що досліджує ці стосунки у контексті підтримування загального паритету між учасниками комунікації, переймає нові виклики, один з яких – забезпечення свободи вибору та дій усім учасникам цифрового комунікаційного процесу. В умовах глобалізації сучасний медіапростір має свою градацію за територіальною, мовною, світоглядною та споживацькою приналежністю користувача, що зумовлює права на доступ до інформації. Незважаючи на спільний «вільний» цифровий простір мережі Інтернет, обмеження, що розподіляють інформацію для різних людей, підпорядковуються автоматизованим алгоритмам, політичним режимам та часто розподіляються без усвідомленого прийняття рішень користувачем щодо власної інформаційної картини дня. Така ситуація передбачає соціальне конструювання, що формує так звану штучну реальність для різних суспільних груп. Імовірна ілюзія свободи вибору інформації, а внаслідок чого і подальших дій щодо перебігу свого буття, призводить до перспективи повсюдних маніпуляцій «власними» рішеннями і суспільства, і окремого індивіда саме через цифровий інформаційний простір. Унаслідок цього виникає низка, як мінімум – етичних, як максимум – правових конституційно-демократичних, дилем, що потребують актуального погляду на ситуацію і перегляду

філософської концепції свободи вибору та дій у площині українських медіа. Саме тому маємо на меті з'ясувати стан, критерії і новітні форми свободи вибору і свободи дій для учасників комунікаційного процесу у площині українських масмедіа.

Теоретичне підґрунтя. Дослідники різнобічно розглядають тематику свободи у масмедіа, здебільшого позиціонують це питання через призму можливостей та правового статусу ЗМІ у демократичній державі. Серед таких варто назвати: І. Прилуцького, В. Павликівського, П. Гуйвана, Х. Білограця, О. Ковальчука, І. Головка, О. Кушніренко, І. Крупського, Т. Романенко, Ю. Бондар, В. Рященко та ін. Свободу слова крізь етичні парадигми в журналістиці розглядали також: В. Іванов, В. Сердюк, О. Кузнецова, В. Мостовий, В. Різун та ін. Однак тематика цього дослідження зосереджена на питаннях свободи вибору та свободи дій особистості, що виникають унаслідок споживання інформації із масмедіа. Це не було полем аналізу згаданих та інших дослідників, які більше акцентували увагу на правах та свободах людини, зокрема журналіста, оминаючи увагою висвітлення питання свободи вибору та впливу на свободу дій у медійній площині.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку розглянемо етимологічну складову свободи вибору та дій. Філософський бекграунд заявленої проблематики доцільно розглядати з позицій мислителів, чії ідеї та погляди – у світоглядній основі європейської цивілізації. Першопочатково поняття свободи вибору та свободи дій узалежнюються *концепцією свободи волі*, адже саме вона відповідальна за рух розумового потенціалу сучасної цивілізації в контексті так званого спонукання до дії та його першопричин.

За словами українського філософа Вахтанга Кебуладзе, першим у стародавній Греції академічно розглянув питання свободи волі Демокрит (бл. 460 до н. е.). Його основна теза, яка характеризує зазначене поняття, стверджує, що «випадок – це перехрещення ланцюгів необхідності». Себто воля робити так чи інакше *зумовлюється буденною необхідністю*. Сюди можна включити й фізіологічні та духовні потреби людини. А сам по собі випадок з огляду на причинно-наслідкові зв'язки, що йому передували, не є випадковим, навіть якщо індивід їх не усвідомлює. У подальшому Демокрит вивів свою «етичну концепцію відсутності свободи волі, згідно з якою – є атоми, які рухаються наперед визначеними траєкторіями. *Всі ми це втілення цих атомів*»¹. Таким чином, за Демокритом, свобода волі нівелюється у філософській та фізичній площинах, зумовлюючись природознавчою концепцією атомів та молекул.

Наступний античний мислитель, Епікур (341 до н. е.), опонував Демокриту іншою гіпотезою, стверджуючи, якщо «атоми можуть відхилитися від траєкторії – це зумовлює свободу волі»². Тобто, саме у рамках цих можливих відхилень існує свобода волі. Є визначений порядок речей, але у ньому присутній *люфт, у межах якого існує власний вибір*.

З відходом від античного політеїзму та появою християнських традицій монотеїзму у світоглядному концепті європейської цивілізації відповідальність за долю великою мірою перекласться на Бога.

¹ Кебуладзе, В.І. (2020), «Сила волі: як це працює з погляду науки. Свобода волі», Science&Wine. доступно за адресою: URL <https://youtu.be/HTaTKptMyvQ?t=1526> (останній перегляд 25 травня 2021).

² Там само.

Северин Боецій (480-524) у своїй передсмертній «Розраді від філософії» переосмислював вищезгадану тезу Демокрита так: «одне і те ж майбутнє, коли його віднести до божественного знання, то воно необхідне, коли ж зважити щодо власної природи, то воно видається вільним»³. У своїй характеристиці поняття свободи волі Боецій зауважував, що є певний світогляд «тих, хто озирає розумом божественні речі», і якщо дивитися на задане питання крізь призму цього (християнського) світогляду, *божественне провидіння і є необхідністю*. Отже, ніякої свободи волі немає.

Лоренцо Вала (1407-1457) у міркуваннях «Про свободу волі» критикує будь-яку філософію як царину, що шкодить християнству. Філософів поіменно називає надмірними у своїх прагненнях досягнути природу речей божественних. У підсумку доходить висновку, що, оскільки «причина божественної волі невідома ні людям, ні янголам», *немає сенсу сумніватися щодо мудрості Бога*. «Ми стоїмо за віру, а не за вірогідність, що ґрунтується на аргументах розуму. Чи багато дає знання для укріплення віри? Смирення більше»⁴. Критикуючи за стоїцизм самого Боеція та протиставляючи раціональному досвіду духовні вірування та особисті релігійні переживання, Вала теологізував підхід до поняття свободи волі, посилаючись на Бога, як на авторитет в останній інстанції, якому не варто ставити запитань, навіть якщо вони є. При цьому не дав жодної ґрунтовної альтернативи натомість.

Бенедикт Спіноза (1632-1677) певним чином наслідує Боеція, зауважуючи, що «свобода – це пізнана необхідність». В. Кебуладзе пояснює цю тезу так: «наша свобода можлива лише тоді, коли ми *пізнаємо цю божественну необхідність*, чинимо відповідно до неї»⁵. Тобто Спіноза розглядає свободу як категорію пізнання у рамках божественного промислу.

Іммануїл Кант (1724-1804) розглядає свободу волі за принципом «вчиняй завжди так, аби максима твоєї волі водночас могла слугувати принципом загального законодавства»⁶. Цей «категоричний імператив Канта» теж окреслює межі свободи у *рамках суспільно-встановленого устрою*. Особливістю такої точки зору є те, що встановлені норми повинні підтримувати всі члени суспільства, ці норми й уособлюватимуть межі свободи волі.

Фрідріх Ніцше (1844-1900), видатний німецький філософ, по-новому переосмислив поняття свободи волі – *Amor fati* «Полюби власну долю». За Ніцше, *прийняття власного життя* з усіма його радощами та негараздами є перехідним етапом для здобуття свободи волі. Адже лише відштовхуючись від рамок і обставин, які зумовлюють наше життя, можна впливати на його подальший перебіг. Ще одна світоглядна концепція від Ніцше полягає в *інверсії сили волі на «волю до сили»*⁷. Тобто міра людського у людині вимірюється наявністю волі до сили видозмінювати власне буття.

Отже, з огляду на еволюцію філософської думки щодо питання наявності та функціонування свободи волі, можемо скомпонувати загальний причинно-наслід-

³ Боецій, С. (2002), «Розрада від філософії», Вид-во Соломії Павличко «Основи», 136 с.

⁴ Валла, Л. (1989), «Об истинном и ложном благе. О свободе воли», Изд-во «Наука», 289 с.

⁵ Кебуладзе, В.І. (2020), «Сила волі: як це працює з погляду науки. Свобода волі», Science&Wine. доступно за адресою: URL <https://youtu.be/HTaTKptMyvQ?t=1526> (останній перегляд 25 травня 2021).

⁶ Див. там само.

⁷ Див. там само.

ковий зв'язок, що підводить до сутності охарактеризованого поняття. Свободу волі зумовлює необхідність, надприродне провидіння (фатум) та рівень його пізнання людиною. Незважаючи на свою природу, у рамках соціуму вона повинна мати межі суспільно-встановленого. Воля управляти силою розуму і є людським у людині. У рамках доступного підпорядкування ми, як біологічний вид, схильні до намагань контролювати цей розум. Обсяг підконтрольного (зрозумілого / усвідомленого) нам і є свободою волі.

У площині українських масмедіа працює принцип, згідно з яким «*вхідний сигнал зумовлює вихідний*». Чимало інформаційних майданчиків працюють та продукують завантажений контент завдяки реакції на нього аудиторії. Найпопулярніші відеохостинги: YouTube, Vimeo, Vevo⁸; соціальні мережі: Facebook, WhatsApp, Instagram, Tik Tok, Twitter⁹; пошукові сервіси: Google, Yahoo!, Bing¹⁰; монетизують свій контент завдяки постійним користувачам. За цією логікою, воля користувачів здатна регулювати інформаційний потік. Однак чи є мережева інформаційна стрічка відображенням волі суспільства? Лише частково. Варто зауважити, у цифровому столітті аксіома, згідно з якою попит зумовлює пропозицію, інверсувалася, адже *завдяки впливовості масмедіа тепер пропозиція здатна зумовити попит*. Унаслідок користування цифровою мережею користувачеві притаманна низка свідомих та несвідомих дій, адже будь-який вхідний сигнал здатен зумовлювати вихідний. Перефразовуючи Демокріта, можемо сказати, що рекламна стрічка конкретного користувача – це перехрещення ланцюгів необхідності. Тобто інформації, що, на думку автоматизованих алгоритмів підбору, «цікава» користувачеві.

Одна з найпопулярніших пошукових систем у світі Google так пояснює необхідність роботи алгоритмів у пошукових запитах користувачів: «Системи позиціонування Google сортують сотні мільярдів веб-сторінок в індексі Пошуку, щоб знаходити найбільш релевантні результати за частку секунди та показувати їх у зручний для вас спосіб»¹¹. Коли компанія говорить про «зручний для нас спосіб», то йдеться про врахування низки базових факторів, «зокрема, слова в запиті, релевантність і зручність використання сторінок, компетентність джерел, а також ваші місцезнаходження й налаштування»¹². «Зручність» та «компетентність» можна трактувати доволі суб'єктивно. А от щодо місцезнаходження, то це може допомогти підібрати інформацію для певного світогляду. Наприклад, зважаючи на рівень розвитку країни. Звісно, ці судження гіпотетичні, але, маючи арсенал такого контролю та регулювання інформацією, всесвітні Інтернет-організації мають владу та важелі впливу на суспільну думку. Громадськості ж доводиться покладатися на їхню добросовісність, натискаючи «так» під умовами користування мережею. Логіка проста, якщо хочете

⁸ TechToday (2019), «Найкращі альтернативи YouTube», доступно за адресою: URL <https://techtoday.in.ua/reviews/krashhi-alternatyvy-youtube-119946.html> (останній перегляд 25 травня 2021).

⁹ Український Спектр (2020), «Найпопулярніші соціальні мережі в Україні та країнах світу у 2020», доступно за адресою: URL <https://uaspectr.com/2020/06/23/najpopulyarnishi-sotsialni-merezhi-v-ukrayini-ta-krayinah-svitu-2020/> (останній перегляд 25 травня 2021).

¹⁰ Marketer (2019), «Найпопулярніші пошукові системи в 2019», доступно за адресою: URL <https://marketer.ua/ua/search-engine-stat-2019/> (останній перегляд 25 травня 2021).

¹¹ Google, «Як працюють алгоритми пошуку», доступно за адресою: URL <https://www.google.com/intl/uk/search/howsearchworks/algorithms/> (останній перегляд 25 травня 2021).

¹² Там само.

використовувати пошукову систему – автоматично погоджується з роботою алгоритмів, що у ній функціонують.

Далі розглянемо, як працюють алгоритми збору та обробки інформації. Стосовно алгоритму відбору пошукових систем компанія Google залишає за собою право «об'єднувати відомості, які були корисними для інших користувачів з інформацією трафіку знань. Усі колективні знання людей, які проходять через нашу пошукову систему, усі пошукові запити визначають цікаві речі, які ми включаємо до бази даних»¹³. Окрім того, компанія Google збирає різні типи інформації про користувачів, що послуговуються її сервісами (Див. Таблиця 1). Функціонал збору інформації можна змінити у налаштуваннях конфіденційності. Деяку інформацію можна заборонити зберігати. Проте, чи багато користувачів мережі у нас приділяють цьому пильну увагу?

Таблиця 1. Типи персональної інформації, яку збирає Google про користувача¹⁴

№	Найменування інформації	
1.	Ім'я та пароль;	7. Інформація про активність у сервісах Google: <ul style="list-style-type: none"> • терміни, які ви шукаєте; • відео, які ви дивитесь; • перегляди контенту, оголошень і дії з ними; • голосові й аудіодані, отримані під час користування звуковими функціями; • активність, пов'язана з покупками; • інформація про людей, з якими ви спілкуєтесь або ділитеся контентом; • активність на сайтах і в додатках сторонніх розробників, які використовують наші сервіси; • історія веб-перегляду Chrome, синхронізована з вашим обліковим записом Google.
2.	Номер телефону або платіжна інформація;	
3.	Контент, який ми створюємо, завантажуюмо чи отримуємо від інших, коли користуємося сервісами Google, зокрема вхідні й вихідні електронні листи, збережені фото та відео, створені документи й електронні таблиці, а також коментарі до відео на YouTube;	
4.	Тип і налаштування браузера й пристрою, операційна система, мобільна мережа (зокрема, назва та номер телефону оператора);	8. Номер вашого телефону, номери телефонів ваших співрозмовників, номери переадресації, час і дата дзвінків та повідомлень, тривалість і типи викликів, дані про маршрутизацію;

¹³ Google (2012), «Introducing the Knowledge Graph», доступно за адресою: URL <https://youtu.be/mmQl6VGvX-c> (останній перегляд 25 травня 2021).

¹⁴ Google, «Google Конфіденційність та умови», доступно за адресою: URL <https://policies.google.com/privacy?hl=uk> (останній перегляд 25 травня 2021).

5.	IP-адреса, час та URL-адреса напрямку переходу запиту користувача;	9.	Місце перебування може з різним ступенем точності визначатися за допомогою: • GPS; • IP-адреси • даних датчиків пристрою користувача; • інформації про об'єкти поблизу пристрою користувача, як-от точки доступу Wi-Fi, стільникові антени та пристрої з увімкненим з'єднанням Bluetooth.
6.	Інформація про користувача «від надійних партнерів і партнерів галузі безпеки»;		

Варто враховувати, що, окрім Google, ми користуємося іншим програмним забезпеченням, яке теж передбачає збір та обробку персональних даних користувачів. Окрім того, існує практика обміну інформацією серед різних інформаційних платформ. Наприклад, Google «може збирати інформацію про користувача від надійних партнерів, зокрема маркетингових, які надають відомості про потенційних клієнтів наших комерційних послуг і партнерів у галузі безпеки»¹⁵. У цьому випадку привертає увагу формулювання «потенційні клієнти». Адже усі користувачі мережі є потенційними клієнтами, якщо привабити їхню увагу до якогось продукту, характеристики якого скомпоновані на узагальненні активності користувача упродовж користування мережею Інтернет. Мабуть, із такого порядку речей і випливає один з елементів концепції споживацького суспільства, де класична капіталістична схема – товар, гроші, товар – також інверсувалася у послідовність – гроші, товар, гроші. З благословення алгоритмів і тих, хто за ними стоїть, постає замкнуте коло, у якому чим більше маємо, тим більше потребуємо.

Журналіст та автор популярного блогу «Технології, медіа і суспільство» А. Бродецький у відповідь на запитання інтерв'юера про локальну інформаційну обмеженість зауважує: «ніхто з нас добровільно не стає учасником інформаційної бульбашки, її навколо нас зробили, почали це робити тоді, коли Інтернет став персоналізованим». Саме прив'язування мережевої активності до конкретної людини зумовило увесь той спектр інформації, яка є цифровим портретом користувача. «Якщо непрозорий для тебе алгоритм відбору інформації вирішує, що тобі показати, а ти купуєш, то фактично за тебе вирішують, що ти купиш»¹⁶. Отже, який відсоток свободи у діях такого споживача?

Чимало молодих людей зараз за основне джерело інформації мають одну або декілька популярних соціальних мереж. Саме там опції вибору того, що, на думку алгоритму, буде кращим для користувача, працюють на всю потужність. «Бути в інформаційній бульбашці – означає – бути інтелектуально заблокованим». У ці платформи зараз інтегровані механізми продажу товару, що дають змогу купувати, не полишаючи сайт чи додаток. Під егідою «зручно» користувачі часто купують

¹⁵ Google, «Google Конфіденційність та умови», доступно за адресою: URL <https://policies.google.com/privacy?hl=uk> (останній перегляд 25 травня 2021).

¹⁶ Бродецький А. (2019) «Обережно, Фейсбук! Блогер Андрій Бродецький – про алгоритми збору інформації користувачів соцмереж» Радіо НВ, доступно за адресою: URL <https://nv.ua/ukr/radio/-novyy-ranok/oberezhno-feysbuk-blogger-andriy-brodeckiy-pro-algoritmi-zboru-informacii-koristuvachiv-socmerezh-50021595.html> (останній перегляд 25 травня 2021).

щось саме за інверсованою закономірністю, де пропозиція зумовлює попит. Проте є випадки, коли такому порядку речей свідомо опирається і сам бізнес. Наприклад, британському косметичному бренду Lush «набридло боротися з алгоритмами», вони почали активно зменшувати свою діяльність у соціальних мережах. «Ми не хочемо платити, щоб з'явитися у вашій стрічці новин... Ми хочемо, щоб «соціальне» було більше про пристрасть і менше про лайки» (далі вподобайки)¹⁷. Це свідчить про нав'язливість алгоритмів у сучасному медіапросторі. Нині саме такі механізми безальтернативно «відповідальні» за транспортування інформації до ними ж скомпонованої цільової аудиторії. «Вподобайка» – це оцінне судження, що існує у рамках «клікбейту» – кількості клацань (реакцій) на конкретну інформацію, певною мірою різновид маніпулювання громадською думкою. Адаже за кількістю «вподобайок» та коментарів алгоритми «вирішують» наскільки актуальна інформація для конкретного користувача, зважаючи на його персональний цифровий портрет смаків, той самий користувацький бекграунд. До чого тут маніпуляції? «Вподобайки» можна «накрутити» за допомогою спеціалізованих програм. Коментарі – за допомогою ботів¹⁸. Звісно, коренем завжди є ціна питання, але для маніпуляторів мета завжди виправдовує засоби. На виході можемо отримувати штучний резонанс довкола фейкових подій і за стадним інстинктом стати частиною аудиторії, що сприйняла повідомлення як актуальне та потрібне іншим користувачам. Отже, на підставі даних теоретичних узагальнень, за аналогією із сучасним тлумаченням свободи у площині масмедіа, – обсяг підконтрольного та зрозумілого користувачу і є його свободою у площині масмедіа.

Конституційні гарантії свободи та вплив цифрових технологій на них є дискусійним питанням для досліджень. Коли ми говоримо про державницький фундамент, що забезпечує права та свободи громадянам країни, загалом маємо на увазі два режими його реалізації: демократичний і тоталітарний. Останньому притаманне стрімке обмеження і нівелювання поняття свободи, тому зупинимося на «владі народу» та її можливостях.

Давньогрецьке поняття демократії напряму узалежнювало питання свободи та його значимість для збереження такого режиму. Розмірковуючи про свободу у країні, Платон зауважував, що «надмірна свобода для держави обертається... на надмірне рабство... З крайньої свободи виникає найбільше рабство»¹⁹. У нашому випадку Інтернет для одних є благом, а для інших чинником деградації особистості.

У Конституції України слова «свобода» та «свободи» згадуються аж 48 разів. «Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» починається зі Статті 21, яка проголошує, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права

¹⁷ Mediasapiens (2019), «Косметичний бренд Lush різко зменшує свою присутність в соціальних мережах», доступно за адресою: URL <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/22732/2019-04-11-kosmetychnyy-brend-lush-rizko-zmenshuie-svoyu-prysutnist-v-sotsialnykh-merezhakh/> (останній перегляд 25 травня 2021).

¹⁸ Liga.net. (2020), «Боти, клікбейт і Ukr.net. Як українські медіа «створюють» мільйони читачів», доступно за адресою: URL <https://ua-news.liga.net/society/articles/boti-klikbeyt-i-ukrnet-yak-ukrainski-media-stvoryuyut-milyoni-chitachiv> (останній перегляд 25 травня 2021).

¹⁹ Платон (2003), Государство, Деловая книга, Екатеринбург, 92-93 с.

і свободи людини є невідчужуваними та непорушними»²⁰. Це абсолютна гарантія вільного конституційного ладу стосовно людини. Важливим елементом цього розділу Конституції є положення, яке забезпечує довготривалість цих свобод. «При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод»²¹. Це ніби є запорукою уникнення зловживань законодавством у подальшому. Але для того, щоб розуміти чи порушуються права та свободи конкретної людини, зокрема у масмедіа, потрібно ідентифікувати межі цих прав.

Конституція України у «Розділі II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» у питаннях свободи забезпечує:

Таблиця 2. Права та свободи, які забезпечує Конституція²²

• вільний розвиток своєї особистості;
• рівні конституційні права і свободи усім громадянам;
• іноземцям ті самі права і свободи;
• право на свободу та особисту недоторканність;
• свободу пересування, вільний вибір місця проживання;
• свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
• свободу світогляду і віросповідання;
• свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації;
• свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності;
• конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, окрім випадків, передбачених Конституцією України.

Проте, як вищезгадані алгоритми відбору впливають на конституційні права людей? Вони перекроюють деякі з них на новий лад. За словами А. Бродецького, «це може бути дуже небезпечним для демократії, бо ця машина з генерування кліків, яку дає Фейсбук будь-кому, у кого є гроші, може стати інструментом у руках будь-кого»²³. Заявлена соціальна мережа є лише конкретним прикладом того, як за допомогою сучасних технологій можна втручатися у колективну та індивідуальну суспільну свідомість і грубо порушувати наведені вище конституційні гарантії. В умовах диджиталізації «немає проблеми – де знайти інформацію? Є проблема – як її відфільтрувати?»²⁴. Останні дослідження показують, що «майже половина українців мають нижчий за середній індекс медіаграмотності. Більшість з них ніколи не

²⁰ Верховна Рада України, «Конституція України», доступно за адресою: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (останній перегляд 25 травня 2021).

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Стрельников, О. (2019), «Обережно, Фейсбук! Блогер Андрій Бродецький – про алгоритми збору інформації користувачів соцмереж», Радіо НВ, доступно за адресою: URL <https://nv.ua/ukr/radio/-novyy-ranok/oberezhno-feysbuk-blogger-andriy-brodeckiy-pro-algoritmi-zboru-informacii-koristuvachiv-socmerezhh-50021595.html> (останній перегляд 25 травня 2021)

²⁴ Там само.

перевіряє повідомлення медіа на достовірність. Ще чверть українців вважають проблеми дезінформації, джінси та маніпуляцій в медіа неактуальними»²⁵. Такі разючі результати свідчать про загальний рівень притомності українського суспільства у питаннях медіаграмотності. Ця ситуація показує, що можливість просякнення маніпулятивних технологій у сьогодення не є примарною, адже результати цитованого дослідження демонструють придатний ґрунт для реалізації цифрового потенціалу з метою «управління» рішеннями, смаками, світоглядними орієнтирами, та ін. індивідуальними характеристиками людини.

Існують інші способи для контролю за поширенням певної інформації, і, відповідно, формування думок, поглядів та власних суджень, наприклад – спецслужби та їхнє спецобладнання. Експерт Лабораторії цифрової безпеки А. Кушнір пояснює, що може відбуватися за допомогою здійснення такого контролю, йдеться про так звані «темні ящики», якими російські спецслужби зобов'язують інтернет-провайдерів обладувати свої серверні. «Оскільки ці засоби призначені для блокування, вони можуть вносити зміни у трафік, блокувати, не давати змогу приєднатися або, наприклад, суттєво сповільнювати... нібито це не є блокування, але, фактично, працювати з сайтом неможливо, і ви відмовляєтеся від його використання»²⁶. І це лише найпримітивніший приклад того, як під виглядом «гарантування безпеки» можна впливати на вільний доступ до інформації. Тобто, наприклад, той самий сайт може працювати в Україні і не завантажуватися у Росії. Окрім цього, у такий спосіб можна блокувати й конкретні публікації, змінюючи їхню актуальність для автоматизованих алгоритмів і, відповідно, безпосередньо впливати на надання інформації користувачеві. Однак, бути цьому чи ні залежить від законодавства та спеціалізованих урядових директив, адже спецслужби та інші організації, що здійснюють інформаційну політику, працюють від імені громадян.

У 2018 році в Європейському Союзі вкотре було переглянуто «питання захисту та обробки персональних даних, а також норм, що стосуються вільного переміщення персональних даних»²⁷. Документ під назвою «Загальний регламент захисту даних» (GDPR) включає в себе положення, що стосуються безпеки користувачів у мережі Інтернет. Контрастуально деякі з них окреслюють порушені у цьому дослідженні питання свободи вибору та свободи дій у мережі Інтернет. Зокрема, зазначається, що нині «технології дають змогу (третім особам) користуватися персональними даними в безпрецедентних масштабах з метою реалізації своєї діяльності». Далі наголошується на питанні персональних можливостей користувачів, мовляв, вони «повинні мати контроль щодо власних персональних даних» і тому «необхідно зміцнити правову та практичну визначеність» цього питання для усіх, хто бере участь в масово-інформаційному процесі. У сфері обов'язків в Регламенті особлива увага зосереджена

²⁵ Детектор медіа (2021) «Індекс медіаграмотності українців (дослідження)» доступно за адресою: URL <https://detector.media/community/article/186435/2021-03-29-indeks-mediagramotnosti-ukraintiv-doslidzhennya/> (останній перегляд 25 травня 2021).

²⁶ Кушнір, А. (2019), «Ізольований Рунет. Експерт пояснює, що відбувається з інтернетом в Росії», Радіо НВ, доступно за адресою: URL <https://nv.ua/ukr/radio/-novyy-ranok/izolovaniy-runet-ekspert-poyasnyuye-shecho-vidbuvayetsya-z-internetom-v-rosiji-50017319.html> (останній перегляд 25 травня 2021).

²⁷ Асоціація «APhD» (2018), «GDPR. Офіційний український переклад», доступно за адресою: URL <http://aphd.ua/gdpr-ofitsiyniy-ukrainskyi-pereklad/> (останній перегляд 25 травня 2021).

на «законності і правомірності» при опрацюванні будь-яких персональних даних. Зокрема, йдеться про максимальну прозорість при зборі та обробці даних. Фізичні особи, чії персональні дані обробляються, «повинні знати про ризики, правила, гарантії та права»²⁸, що пов'язані з цим процесом. Окрім того, далі зазначається, що обробка має відбуватися лише у разі крайньої потреби, а задля безпеки сам процес збереження має бути завершеним за допомогою автоматизованого видалення інформації. Безпосередньо про права та свободи у Регламенті згадується в контексті захисту та збереження їх фундаментальних засад. Адже з огляду на вплив технологій існують «істотні ризики» їх обмеження або нехтування. Документ містить чимало аспектів, що так чи так торкаються свободи вибору і свободи дій у мережі Інтернет. У рамках цього дослідження доходимо висновку про актуальність згаданих питань і для Української інформаційної безпеки.

Серед українських нормативно-правових документів, що контекстуально межують із заявленою проблематикою, на особливу увагу заслуговує «Доктрина інформаційної безпеки України» від 25.02.17 р. З перших рядків документу стає зрозуміло, що попередні висновки про ймовірні маніпуляції у масмедіа є небезпідставними. У контексті діючої гібридної війни Російська Федерація (далі РФ) застосовує до українців «технології впливу на свідомість, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України»²⁹. Це означення є показовим, адже демонструє впливовість інформаційних технологій на різні сфери суспільного буття та ідентифікує предмет інформаційної війни. Усі зазначені у Доктрині загрози зумовлюють потребу «інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації»³⁰. Іншими словами згадані у поточному дослідженні загрози впливу на свободу вибору та свободу дій українського суспільства, зокрема соціальне конструювання як їх сукупність, що здатна спричинити деформацію світогляду та побудувати довкола фізичної особи викривлену картину реальності за допомогою інформаційних вкраплень через масмедіа – перекручених фактів, фейкових новин, маніпуляцій суспільною свідомістю та ін., потребують ідентифікації та превентивних заходів задля запобігання масової реалізації. У рамках запобіжних і контрзаходів у Доктрині означаються кілька видів цільової комунікації – «стратегічна, урядова, кризова, та стратегічний наратив». Кожна з них передбачає цілеспрямовану контрпропаганду, що підлягає застосуванню у відповідних випадках. Доктрина «уточнює засади державної інформаційної політики у рамках протидії руйнівному інформаційному впливу з боку РФ» і при цьому не суперечить, а обороняє «принципи додержання прав і свобод». Серед актуальних загроз у Доктрині окреслюються «спеціальні інформаційні операції, що передбачають деморалізацію військ, провокації, дестабілізацію», та інші способи спричинення хаосу серед суспільства. З цього постає, що інформаційні загрози є більше ніж реальними сьогодні та потребують чітких протидій про

²⁸ Там само.

²⁹ Верховна Рада України (2017), «Доктрина інформаційної безпеки України» доступно за адресою: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (останній перегляд 25 травня 2021).

³⁰ Там само.

алгоритм яких йдеться у розділі «Пріоритети державної політики в інформаційній сфері». Отже інформаційна безпека держави прямо стосується забезпечення останньою прав та свобод людини та громадянина і полягає у підтримуванні балансу та якості інформації у масмедіа. Порушення професійних стандартів призводить до загроз впливу на свободу вибору та свободу дій користувача. Окрім різноманітних шахрайських схем, існують повноцінні «спеціальні інформаційні операції» діяльність яких постає у рамках сукупності способів впливу: через соціальні мережі, ботів, алгоритми, фейки, дезінформацію, перекручування фактів та інші компоненти «пропагандистської машини».

Резюмуючи, зауважуємо, що результати теоретичних узагальнень, які стосуються міжнародних, конституційних та інших законодавчих гарантій свободи наводять на висновки про імовірність впливу цифрових технологій на них. На це впливають різні чинники – від можливостей сучасного обладнання до законодавчо врегульованих рішень задля забезпечення «цифрової безпеки» суспільства. Будь-яка інформаційна діяльність у масмедіа не повинна суперечити міжнародним та українським принципам, що забезпечують людей правами на свободу вибору та впливами на свободу дій.

Етичний компонент питання свободи вибору та дій у площині українських масмедіа полягає у деонтологічній модальності досліджуваного явища. Деонтологія як розділ етики, що в рамках дослідження розглядає стосунки між журналістом та аудиторією стосовно належного сповідування фахівцем професійних стандартів, передбачає відповідальність журналіста за власну діяльність. Персоналізація зробила мережу Інтернет підконтрольною цифровим алгоритмам. Але водночас вона має зобов'язувати до тієї самої відповідальності за неправомірні дії.

Таблиця 3. Положення КЕУЖ дотичні до питання свободи вибору та свободи дій у масмедіа³¹

№	Текст положення	Дотичність положення
1.	«Свобода слова та висловлювань є невід'ємною складовою діяльності журналіста».	Зловживання свободою слова та висловлювань суперечить цьому положенню.
2.	«Служіння інтересам влади чи засновників, а не суспільства, є порушенням етики журналіста».	Заангажована журналістська діяльність націлена на маніпулювання суспільною думкою суперечить цьому положенню.
6.	«Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста».	Нехтування принципами забезпечення об'єктивності з метою переконання та маніпулювання суперечить цьому положенню.
7.	«Інформаційні та аналітичні матеріали мають бути чітко відокремлені від реклами відповідною рубрикацією».	Рекламодавці, виступаючи спонсорами медійного проєкту, інтегрують свої пропозиції у інформаційний продукт, щоб реклама набувала вигляду фактів.

³¹ Комісія з журналістської етики, «Кодекс етики українського журналіста», доступно за адресою: URL <https://www.cje.org.ua/ua/code> (останній перегляд 25 травня 2021).

8.	«Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо не повинні фальсифікувати зміст».	Підбір світлин або відео- чи аудіоряду лише за контекстом матеріалу не відповідає журналістським стандартам, бо спотворює реальність, демонструючи уяву чи асоціації автора, але не відображає дійсність.
9.	«Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного».	Змішування суджень, фактів та припущень призводить до дезінформації аудиторії і суперечить цьому положенню.
10.	«Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано».	Вибірковість подання оцінних суджень та імітація публічної дискусії порушує це положення.
11.	«Не допускається таке вибіркоче цитування соціологічних досліджень, яке призводить до викривлення змісту».	Вибірковість інформації та її просування під певним кутом, ігноруючи інший, що суперечить обраній ідеології, є порушенням цього положення.
13.	«Журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації».	Використання спеціального обладнання або підставних джерел інформації, або тих, що здобувають її без згоди людини, суперечить цьому положенню.

У Таблиці 3 проаналізовано положення актуального Кодексу етики українського журналіста (КЕУЖ), що номінально регламентують межі гуманного, дозволеного, та а/морального (неприйнятного / прийнятного) при здійсненні професійної інформаційної діяльності у масмедіа. Деякі з них: 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13 безпосередньо межують із досліджуваною тематикою свободи вибору та свободи дій у площині українських масмедіа. У колонці «Дотичність положення» йдеться про його зв'язок із досліджуваними питаннями свободи вибору та свободи дій у площині масмедіа. За результатами перегляду положень Кодексу майже половина (9 з 19 положень) виявилися безпосередньо пов'язаними із досліджуваною проблематикою. Це свідчить про стійкий зв'язок положень професійної етики із посяганням на свободу вибору та впливом на свободу дій споживачів інформації. Наразі мережа Інтернет розглядається як благо, що забезпечує безліч людей необхідною інформацією. Однак у межах інформаційних війн та інших інформаційних явищ, що націлені на маніпулювання суспільною свідомістю, саме професійна етика є регулятором дій для фахівця. Претензії до розповсюдження неякісної інформації передовсім мають адресуватися тим, чиє ремесло передбачає служіння інтересам громадськості, а не власним чи комерційним. Їхня діяльність має бути взірцевою та слугувати хорошим прикладом для інших інформаційних проектів. А отже і реакція на систематичні порушення журналістами професійних стандартів має бути гучною та показовою.

Приміром, актуальна ситуація із санкційним припиненням прямиого мовлення «проросійських телеканалів» «112 Україна», «NewsOne» та «Zik» на терито-

рії України³² наочно демонструє ставлення української спільноти до «професійних журналістів», які зловживають свободою слова. З перелічених у Таблиці 3 паралелей положень, та з огляду на їхню причетність до наступу на свободу вибору та впливу на свободу дій, у продукції цих трьох телеканалів, хоча б вибірково, мабуть, не містилося тільки сьоме (відокремлення реклами), та й то – якщо не вважати рекламою політичний популізм. Окрім уповноважених органів³³ та їхніх представників³⁴, чотирнадцять громадських організацій, що протидіють дезінформації, у спільній заяві ідентифікували діяльність цих медійних платформ так – «вони виступають в ролі інструментів зовнішніх деструктивних операцій впливу, спрямованих на просування наративів пропаганди Кремля під маскою «місцевих» українських медіа»³⁵. У цьому прикладі ми демонструємо важливість та актуальність протидії деструктивному інформаційному впливу на свободу вибору та впливу на свободу дій. А також ілюструємо запит громадськості на якісну професійну інформаційну діяльність у масмедіа та засудження її протилежності. Функціонування професійних принципів зумовлюється об'єктивними чинниками, що зумовлюють суспільний добробут. Право на «повну та об'єктивну інформацію про факти та події» є невід'ємним для формування власних рішень та свідомої оцінки дійсності. Маніпуляції інформацією у масмедіа спричиняють наступ на свободу вибору, що зумовлює вплив на свободу дій.

За логікою процесів, що відбуваються за умов використання тих чи інших прийомів для поширення інформації, відбувається очікувана динаміка впливу інформації на реципієнта, вона має власну тенденційність. На Рисунку 1 зображено умовні паралелі процесів інформаційного впливу та прогнозовані наслідки, до яких вони призводять.

У сучасних реаліях не існує таких чистих результатів закономірностей (окрім тоталітарних режимів), але інформаційний процес, що спрямований на конкретні наслідки, в ідеалі передбачає один з тенденційних результатів. На Рисунку 1 розміщено дві абсолютизованих закономірності, мета яких показати передумови, причини та наслідки двох типів діяльності інформаційних платформ. Умовно розподіляємо їх на дві категорії: «для блага суспільства» та «для втілення інтересів замовника». Першій категорії притаманні риси, які відповідають суспільним очікуванням та у масово-комунікаційному процесі розглядаються як інформаційне надбання (об'єк-

³² Президент України Володимир Зеленський Офіційне інтернет-представництво (2021), «Указ Президента України №43/2021», доступно за адресою: URL <https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441> (останній перегляд 25 травня 2021).

³³ Герасимюк, О. (2021), «Ольга Герасим'юк у програмі «Право на владу» на «1+1» – про санкції РНБО щодо телеканалів «112 Україна», «NewsOne» і «ZIK», Національна рада з питань телебачення та радіомовлення, доступно за адресою: URL <https://www.nrada.gov.ua/video/olga-gerasym-yuk-u-programi-pravo-na-vladu-na-1-1-pro-sanktsiyi-rnbo-shhodo-telekanaliv-112-ukrayina-newsone-zik> (останній перегляд 25 травня 2021).

³⁴ Ткаченко, О.В. (2021), «Коментар Рішення РНБО про санкції щодо «трьох телеканалів які називають себе українськими» Ткаченко О. В., Міністра культури і інформаційної політики України», Ткаченко. UA., доступно за адресою: URL <https://t.me/otkachenkokyiv/517> (останній перегляд 25 травня 2021).

³⁵ Український кризовий медіа-центр (2021), «Спільна заява українських громадських організацій, що протидіють дезінформації, стосовно санкцій, накладених на Тараса Козака та пов'язаних з ним юридичних осіб» доступно за адресою: URL <https://uacrisis.org/uk/joint-statement-of-ukrainian-ngos> (останній перегляд 25 травня 2021).

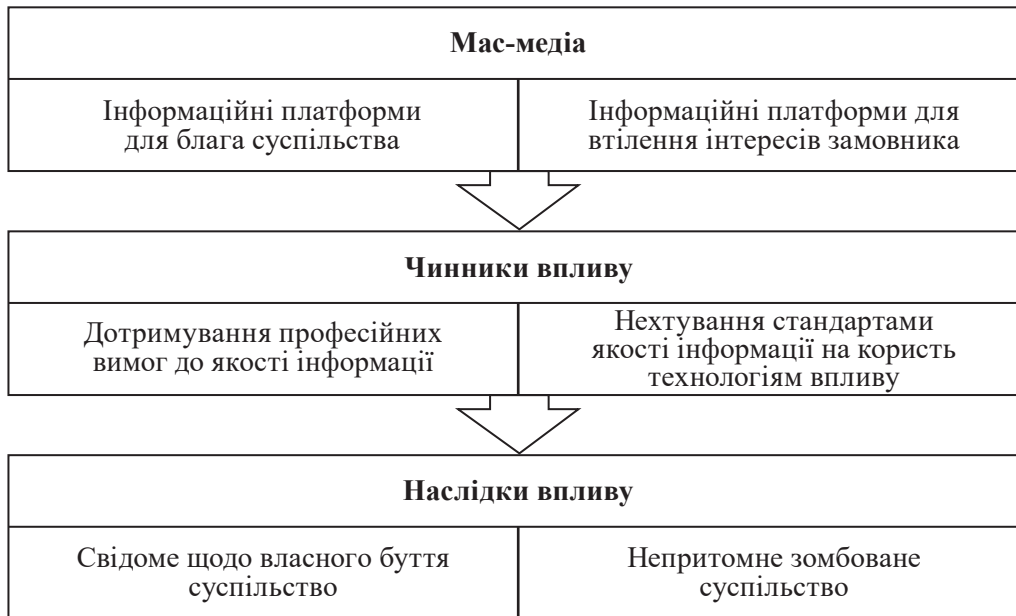

Рисунок 1. Умови та наслідки розгортання процесів інформаційного впливу

тивні новини, якісна аналітика, освітні проєкти, соціальні проєкти та ін.), яке забезпечує споживачеві свідоме розуміння об'єктивної дійсності. Другу категорію складають чинники, що цілеспрямовано перешкоджають свободі вибору та мають на меті у такий спосіб вплинути на свободу дій (вибіркові новини, популізм, обговорення суспільно важливих питань з фейковими експертами, неправдиві матеріали, маніпулювання фактами, джінса, та ін.). Один з найнефективніших способів маніпулювання суспільною думкою – це змішування брехні з правдою, саме такі інформаційні матеріали часто побутують у мережі Інтернет. Для уникнення впливу такого контенту споживачам інформації варто розрізняти професійну інформаційну діяльність від такої, що дуже схожа, але нею не є. Голубий екран вже давно перестав бути авторитетним через монополію на технічні засоби. Тепер у кожного є можливість вільно продукувати інформацію для широкого загалу, але визначальною при її оцінці повинна бути відповідність критеріям якості, а не алгоритмізована популярність чи інтерактивність подання. Звісно, кожен має право споживати те, що йому до вподоби, однак лише за умови чіткого усвідомлення того, як інформація впливає на індивідуальну та колективну свідомість (свідомість – це знання), можна з обережністю ставитися до того інформаційного розмаїття, що нині перенасичує медіапростір.

Висновки. Свобода вибору та свобода дій у площині українських масмедіа узалягаються низкою чинників. Одним з них є сам механізм функціонування цього явища, що постає з людського намагання контролювати власний розум. При цьому *обсяг зрозумілого чи усвідомленого індивідом*, за аналогією до тези, де «наша свідомість – це знання», і є *площиною його свободи волі*. Розуміння фізичною особою тих чи інших речей залежить від отриманої інформації та її усвідомлення. Цифрове століття за допомогою технологічного прогресу, зокрема: мережі Інтернет, смартфонів,

комп'ютерів та ін. гаджетів, що забезпечують «вільний» доступ до інформації, через масмедіа щоденно фонтанує широким інформаційним розмаїттям. Однак у рамках цього явища виникають тенденції, що здатні суттєво впливати на його перебіг. Наразі аксіома, згідно з якою попит зумовлює пропозицію, інверсувалася, адже *завдяки маніпулятивним впливовостям масмедіа тепер пропозиція здатна зумовити попит*. Це явище породжує запитання – *наскільки такий вибір є вільним та свідомим?* Унаслідок користування цифровою мережею користувач виконує низку свідомих та несвідомих дій, що у подальшому мають свої причинно-наслідкові зв'язки. *Цифрові алгоритми збору та обробки інформації на основі персональної інформації про користувача, яка надходить під час кожного сеансу у мережі Інтернет, «вирішують», яку інформацію надавати окремому користувачу у відповідь на пошукові запити чи як щоденну новинну стрічку. Вплив цифрових технологій на конституційні гарантії свободи суперечливий, то ж потребує окремих подальших досліджень.*

Етичний компонент питання свободи вибору та дій у площині українських масмедіа полягає у деонтологічній модальності досліджуваного явища, тобто у персональній відповідальності поширювача інформації, а передовсім відповідальності журналіста як професійного інформаційника. Окрім того, за результатами перегляду положень Кодексу етики українського журналіста, майже половина – 9 з 19 положень виявилися безпосередньо пов'язаними із проблематикою свободи вибору та впливу на свободу дій. Це свідчить про стійкий зв'язок положень професійної етики із обороною від посягань на свободу вибору та впливом на свободу дій споживачів інформації.

За результатами роботи над цією статтею доходимо висновку, що внаслідок можливого цілеспрямованого технологічного втручання виникають адаптовані до сучасності поняття контрольованої «свободи вибору», яка безпосередньо впливає на «свободу дій», а отже обмежує відомому нам індивідуальну «свободу» в існуючій світоглядній площині. Явище наступу на свободу вибору та внаслідок цього впливу на свободу дій можливе завдяки інформаційним платформам, що працюють для втілення інтересів замовника, а не громадських. Така діяльність передбачає нехтування стандартами якості інформації на користь технологіям впливу, що суттєво перешкоджає втіленню права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події, що відображають об'єктивну дійсність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Асоціація «APhD» (2018), «GDPR. Офіційний український переклад», доступно за адресою: URL <http://aphd.ua/gdpr-ofitsiinyi-ukranskyi-pereklad/> (останній перегляд 25 травня 2021)
2. Боецій, С. (2002), *Розрада від філософії*, Вид-во Соломії Павличко «Основи», 136 с.
3. Бродецький, А. (2019). «Обережно, Фейсбук! Блогер Андрій Бродецький – про алгоритми збору інформації користувачів соцмереж», *Radio HB*, доступно за адресою: URL <https://nv.ua/ukr/radio/-novyy-ranok/oberezhno-feysbuk-bloger-andriy-brodeckiy-pro-algoritmi-zboru-informaciji-koristuvachiv-socmerezh-50021595.html> (останній перегляд 25 травня 2021)
4. Валла, Л. (1989). *Об истинном и ложном благе. О свободе воли*, Изд-во «Наука», 289 с.

5. Верховна Рада України, *Конституція України*, доступно за адресою: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (останній перегляд 25 травня 2021)
6. Верховна Рада України (2017), *Доктрина інформаційної безпеки України*, доступно за адресою: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (останній перегляд 25 травня 2021)
7. Герасимюк, О. (2021), «Ольга Герасим'юк у програмі «Право на владу» на «1+1» – про санкції РНБО щодо телеканалів «112 Україна», «NewsOne» і «ZIK», Національна рада з питань телебачення та радіомовлення, доступно за адресою: URL <https://www.nrada.gov.ua/video/olga-gerasym-yuk-u-programi-pravo-na-vladu-na-1-1-pro-sanktsiyi-rnbo-shhodo-telekanaliv-112-ukrayina-newsone-zik> (останній перегляд 25 травня 2021)
8. Детектор медіа (2021) «Індекс медіаграмотності українців (дослідження)» доступно за адресою: URL <https://detector.media/community/article/186435/2021-03-29-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-doslidzhennya/> (останній перегляд 25 травня 2021)
9. Кебуладзе, В.І. (2020), «Сила волі: як це працює з погляду науки. Свобода волі», Science&Wine. доступно за адресою: URL <https://youtu.be/HTaTKptMyvQ?t=1526> (останній перегляд 25 травня 2021).
10. Кушнір, А. (2019), «Ізольований Рунет. Експерт пояснює, що відбувається з інтернетом в Росії», *Радіо НВ*, доступно за адресою: URL <https://nv.ua/ukr/radio/novy-ranok/izolovaniy-runet-ekspert-poyasnyuye-shcho-vidbuvayetsya-z-internetom-v-rosiji-50017319.html> (останній перегляд 25 травня 2021)
11. Комісія з журналістської етики, «Кодекс етики українського журналіста», доступно за адресою: URL <https://www.cje.org.ua/ua/code> (останній перегляд 25 травня 2021)
12. Платон (2003), *Государство*, Екатеринбург: Деловая кн., 92-93 с.
13. Стрельников, О. (2019), «Обережно, Фейсбук! Блогер Андрій Бродецький – про алгоритми збору інформації користувачів соцмереж», *Радіо НВ*, доступно за адресою: URL <https://nv.ua/ukr/radio/novy-ranok/oberezhno-feysbuk-blogger-andriy-brodeckiy-pro-algoritmi-zboru-informaciji-koristuvachiv-socmerezhi-50021595.html> (останній перегляд 25 травня 2021)
14. Президент України Володимир Зеленський Офіційне інтернет-представництво (2021), *Указ Президента України №43/2021*, доступно за адресою: URL <https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441> (останній перегляд 25 травня 2021)
15. Ткаченко, О.В. (2021), «Коментар Рішення РНБО про санкції щодо «трьох телеканалів, які називають себе українськими» Ткаченка О. В., Міністра культури і інформаційної політики України», Ткаченко. UA., доступно за адресою: URL <https://t.me/otkachenkoyiv/517> (останній перегляд 25 травня 2021)
16. Український Спектр (2020), «Найпопулярніші соціальні мережі в Україні та країнах світу у 2020», доступно за адресою: URL <https://uaspectr.com/2020/06/23/najpopulyarnishi-sotsialni-merezhi-v-ukrayini-ta-krayinah-svitu-2020/> (останній перегляд 25 травня 2021)
17. Український кризовий медіа-центр (2021), «Спільна заява українських громадських організацій, що протидіють дезінформації, стосовно санкцій, накладених на Тараса Козака та пов'язаних з ним юридичних осіб» доступно за адресою: URL

- <https://uacrisis.org/uk/joint-statement-of-ukrainian-ngos> (останній перегляд 25 травня 2021)
18. Google, «Як працюють алгоритми пошуку», доступно за адресою: URL <https://www.google.com/intl/uk/search/howsearchworks/algorithms/> (останній перегляд 25 травня 2021)
  19. Google (2012), «Introducing the Knowledge Graph», доступно за адресою: URL <https://youtu.be/mmQl6VGvX-c> (останній перегляд 25 травня 2021)
  20. Google, «Google Конфіденційність та умови», доступно за адресою: URL <https://policies.google.com/privacy?hl=uk> (останній перегляд 25 травня 2021)
  21. Marketer (2019), «Найпопулярніші пошукові системи в 2019», доступно за адресою: URL <https://marketer.ua/ua/search-engine-stat-2019/> (останній перегляд 25 травня 2021)
  22. Liga.net. (2020), «Боти, клікбейт і Ukr.net. Як українські медіа «створюють» мільйони читачів», доступно за адресою: URL <https://ua-news.liga.net/society/articles/boti-klikbeyt-i-ukrnet-yak-ukrainski-media-stvoryuyut-milyoni-chitachiv> (останній перегляд 25 травня 2021)
  23. Mediasapiens (2019), «Косметичний бренд Lush різко зменшує свою присутність в соціальних мережах», доступно за адресою: URL <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/22732/2019-04-11-kosmetychnyy-brend-lush-rizko-zmenshuie-svoyu-prysutnist-v-sotsialnykh-merezhakh/> (останній перегляд 25 травня 2021)
  24. TechToday (2019), «Найкращі альтернативи YouTube», доступно за адресою: URL <https://techtoday.in.ua/reviews/krashhi-alternatyvy-youtube-119946.html> (останній перегляд 25 травня 2021).

REFERENCES

1. Association «APhD» (2018), «GDPR. Official Ukrainian translation», available at: URL <http://aphd.ua/gdpr-ofitsiyniyi-ukrainskyi-pereklad/> (last viewed May 25, 2021)
2. Boethius, S. (2002), *Consolation from Philosophy*, Solomiya Pavlychko Publishing House «Fundamentals», 136 p.
3. Brodetsky A. (2019) «Be careful, Facebook! Blogger Andriy Brodetsky – about algorithms for collecting information of social network users», Radio NV, available at: URL <https://nv.ua/ukr/radio/-novyy-ranok/oberezhno-feysbuk-bloger-andriy-brodeckiy-pro-algoritmi-zboru-informaciji-korisuvachiv-socmerezh-50021595.html> (last viewed May 25, 2021)
4. Valla, L. (1989) «On true and false good. On Freedom of Will», Nauka Publishing House, 289 p.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine, «The Constitution of Ukraine», is available at: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (last viewed May 25, 2021)
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), «Doctrine of Information Security of Ukraine» is available at: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (last viewed May 25, 2021)
7. Gerasimyuk, O. (2021), «Olga Gerasimyuk in the program «Right to Power» on «1 + 1» – on the sanctions of the National Security and Defense Council against the TV channels «112 Ukraine», «NewsOne» and «ZIK», the National Council on issues of

- television and radio broadcasting, available at: URL <https://www.nrada.gov.ua/video/olga-gerasym-yuk-u-programi-pravo-na-vladu-na-1-1-pro-sanktsiyi-rnbo-shhodo-telekanaliv-112-ukrayina-newsone-zik> (last viewed May 25, 2021)
8. Detector Media (2021) «Ukrainian Media Literacy Index (research)» is available at: URL <https://detector.media/community/article/186435/2021-03-29-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-doslidzhennya/> (latest view May 25, 2021)
  9. Kebuladze, V.I. (2020), «Willpower: How It Works from a Science Perspective. Freedom of will», Science & Wine. is available at: URL <https://youtu.be/HTaTKptMyvQ?t=1526> (last viewed May 25, 2021).
  10. Kushnir, A. (2019), «Isolated Runet. The expert explains what is happening with the Internet in Russia», Radio NV, available at: URL <https://nv.ua/ukr/radio/-novyy-ranok/izolovaniy-runet-ekspert-poyasnyuye-shecho-vidbuvayetsya-z-internetom-v-rosiji-50017319.html> (last viewed May 25, 2021)
  11. Commission on Journalistic Ethics, «Code of Ethics of Ukrainian Journalists», available at: URL <https://www.cje.org.ua/ua/code> (last viewed May 25, 2021)
  12. Plato (2003), «State», Ekaterinburg: Business Book, 92-93 p.
  13. Strelnikov, O. (2019), «Be careful, Facebook! Blogger Andriy Brodetsky – about algorithms for collecting information from users of social networks», Radio NV, available at: URL <https://nv.ua/ukr/radio/-novyy-ranok/oberezhno-feysbuk-bloger-andriy-brodeckiy-pro-algoritmi-zboru-informaciji-korisuvachiv-socmerezh-50021595.html> (last viewed May 25, 2021)
  14. President of Ukraine Volodymyr Zelenskyi Official Internet Representation (2021), «Decree of the President of Ukraine № 43/2021», available at: URL <https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441> (last viewed 25 May 2021)
  15. Tkachenko, O.V. (2021), «Commentary on the Decision of the National Security and Defense Council on sanctions against» three TV channels that call themselves Ukrainian «Tkachenko OV, Minister of Culture and Information Policy of Ukraine», Tkachenko. UA., available at: URL <https://t.me/otkachenkoyiv/517> (last viewed May 25, 2021)
  16. Ukrainian Spectrum (2020), «The most popular social networks in Ukraine and the world in 2020», available at: URL <https://uaspectr.com/2020/06/23/najpopulyarnishi-sotsialni-merezhi-v-ukrayini-ta-krayinah-svitu-2020/> (last viewed May 25, 2021).
  17. Ukrainian Crisis Media Center (2021), «Joint Statement of Ukrainian Non-Governmental Organizations Against Disinformation on Sanctions Imposed on Taras Kozak and Related Legal Entities» is available at: URL <https://uacrisis.org/uk/joint-statement-of-ukrainian-ngos> (last viewed May 25, 2021)
  18. Google, «How search algorithms work», available at: URL <https://www.google.com/intl/en/search/howsearchworks/algorithms/> (last viewed May 25, 2021)
  19. Google (2012), «Introducing the Knowledge Graph», available at: URL <https://youtu.be/mmQl6VGvX-c> (last viewed May 25, 2021)
  20. Google, «Google Privacy and Terms», available at: URL https://policies.google.com/privacy?hl=en_US (last viewed May 25, 2021)
  21. Marketer (2019), «The most popular search engines in 2019», available at: URL <https://marketer.ua/ua/search-engine-stat-2019/> (last viewed May 25, 2021)
  22. Liga.net. (2020), «Bots, clickbait and Ukr.net. How Ukrainian media «create» millions of readers» is available at: URL <https://ua-news.liga.net/society>

23. Mediasapiens (2019), «Cosmetic brand Lush sharply reduces its presence on social networks», available at: URL <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/22732/2019-04-11-kosmetychnyy-brend-lush-rizko-zmenshuie-svoyu-prysutnist-v-sotsialnykh-merezhakh/> (last viewed May 25, 2021)
24. TechToday (2019), «The best alternatives to YouTube», available at: URL <https://techtoday.in.ua/reviews/krashhi-alternatyvy-youtube-119946.html> (last viewed May 25, 2021).

FREEDOM OF CHOICE AND FREEDOM OF ACTION IN THE UKRAINIAN MEDIA

Bohdan Sychak

*Ukrainian Institute of Arts and Science,
14, Instytutaska Str., Bucha, Kyiv Region, 08292 Ukraine
e-mail: journalist@ugi.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8186-5692>*

The article talks about the philosophical foundations that characterize the mechanism of internal inducement to action. As an academic, constitutional, and socio-ideological concept, the boundaries of freedom are outlined, which are displayed in the field of modern media space. The term «freedom» is considered as several philosophical concepts that formed the basis of the modern interpretation of this concept. The totality of its meanings is generalized into one that is adapted for the modern system. Parallels are drawn between the interaction of the concept of user freedom with the plane of domestic mass media because despite, the fact that consciousness is knowledge, the incoming information directly affects the individual and collective consciousness. Using the example of the most popular digital platforms, the components of the impact on users and the legal aspect of their implementation are analyzed. When considering the issues of freedom of choice and freedom of action on the Internet, special attention is paid to methods of collecting and processing information, in particular, the limitations and possibilities of digital programs-algorithms of the popular search engine Google. The types of personal information collected by Google about the user are classified and the possible mechanisms of influence on personal choice and access to information on the Internet are characterized. The article analyzes the constitutional guarantees of freedom and the impact of digital technologies on them. Particular attention is paid to ethics, in particular journalistic, which nominally regulates the limits of the humane, permissible, a / moral (unacceptable/ acceptable) in the implementation of professional information activities in the media. Thus, the issue of freedom of choice and freedom of action in the plane of domestic mass media is subject to an objective examination of its components, they are analyzed for a proper constitutionally suitable phenomenon, which must be investigated from the point of view of compliance with human rights and freedoms and professional standards within the media.

Key words: freedom of choice and freedom of action, freedom of will, journalistic ethics, deontology of journalism, professional moral standards.